

Критерії визначення сильної держави

Олена Кіндратець,

кандидат філософських наук,
професор кафедри менеджменту організацій
Запорізької державної інженерної академії

Проблему сильної і слабкої держави у нас почали вивчати в роки перебудови. Тоді дехто схильний був вважати демократичну державу априорі слабкою: вона, мовляв, за природою своєю не зможе модернізувати суспільство. Та й тепер поняття „сильна держава” часто асоціюється з державою авторитарною, тобто з такою, яка, задля досягнення певних цілей, прагне контролювати все суспільство в цілому і життя кожного громадянина зокрема. Отже, і в теоретичному, і в практичному плані проблема формування сильної держави і сьогодні лишається актуальною.

Різним аспектам цієї проблеми присвячували свої дослідження такі зарубіжні й вітчизняні вчені, як С. Хантінгтон, К. Фрідріх, З. Бжезинський, Леслі А. Пал, О. Панарін, М. Ільїн, А. Мельвіль, В. Спиридонова, Ю. Аверін, М. Михальченко, М. Шульга та інші. Але й досі не існує визначення сильної держави, яке б могло задовольнити науковий загал. Зокрема, про необхідність осмислити поняття „сильна” і „слабка” держава пише В. Спиридонова [1]. Адже в умовах глобалізації не досить брати до уваги лише незалежність країни: нині активізувалися два виміри сильної і слабкої держави – внутрішній і зовнішній.

Моделі поведінки держав в умовах глобалізації різні. М. Лебедева, наприклад, розглядає три можливі типи їх поведінки в сучасних умовах: пасивна позиція; намагання ізолюватися; спільна діяльність держав і недержавних організацій з творення нової політичної структури світу постіндустріальної доби [2]. Вибір типу поведінки залежить не лише від окремої держави. За певних обставин він може бути вимушеним. О. Панарін твердить, що на Сході політичні нації з їх спільними економічними, політико-правовими, інформаційно-освітніми просторами зруйновано [3]. Вчений вважає, що існує реальна загроза втрати соціокультурного суверенітету, а не лише економічного [4]. Отже, ознакою сильної держави є її спроможність захистити суверенітет в умовах

глобалізації.

Сильна авторитарна радянська держава була незалежною і від внутрішнього, і від зовнішнього середовища. США, наприклад, сьогодні є державою не лише незалежною від зовнішнього середовища, а й такою, що це середовище формує за допомогою не тільки економічного впливу, але й ідеологічного, культурного тощо.

Ю. Аверін відзначає, що „придушення зовнішнього середовища”, тобто формування його винятково у відповідності до власних інтересів, за своїм зразком і подобою, потребує величезних ресурсів. Зараз стратегію „придушення зовнішнього середовища” проводить блок Західної Європи та США. Пригнітивши „найближче зовнішнє середовище” – на Американському континенті, США перейшли до такої ж стратегії відносно решти світу. Ця стратегія реалізується переважно воєнними та економічними засобами. Основний принцип – проголошення своїх норм державного устрою цивілізованими – відомий ще з часів Римської республіки [5].

Найбільш прийнятною для РФ Ю. Аверін вважає стратегію „рівноваги із зовнішнім середовищем”. Вона полягає в участі у формуванні міжнародного порядку, процесах узгодження інтересів різних країн. Але для цього слід чітко визначити стратегічні пріоритети Росії [6]. Така стратегія, на наш погляд, прийнятна і для України. Однак наші стратегічні пріоритети й досі остаточно не окреслені. Зрозуміло тільки, що Україна не належить до низки країн з особливим шляхом розвитку, як, скажімо, Японія, Китай чи сусідня Білорусь.

На думку Ю. Аверіна, для того, щоб проводити стратегію „придушення зовнішнього середовища”, необхідна гранична концентрація політичної і економічної влади, „жорстка” ієрархічна структура, неухильне виконання владних рішень. Повністю це досягається тільки в рамках тоталітарної державної організації [7].

Але ж США не є тоталітарною державою! Отже, необхідно відмовитися від стереотипу, згідно з яким тоталітарна, авторитарна держава є сильною, а демократична, в якій існує політичний плюралізм, – слабкою. Так само не можна вважати, без врахування конкретних особливостей, федеративну державу слабкою, а унітарну – сильною. Протягом всього ХХ століття в США, демократичній федеративній державі, посилювалася президентська влада. Сприяли цьому депресія 20 – 30-х років, світові війни, економічні кризи. Такі фактори зумовили посилення виконавчої гілки влади і збільшення повноважень президента. Ще одним фактором, що сприяє формуванню сильної влади в США, є двопартійна система, маятникова зміна влади.

Канадський вчений Леслі А. Пал прискіпливо вивчає „слабкість” і „силу” своєї держави. „Твердження про „слабку” канадську державу правильне, – пише, зокрема, він, – якщо дивитися на неї очима

адміністраторів і підкреслювати важливість парламентаризму та федералізму як визначальних інституційних особливостей. Однак якщо глянути на державу очима громадян і взяти до уваги деякі потенційні інституційні переваги, то цей блідий портрет треба змінити” [8]. Леслі А.Пал називає кілька інституційних протиположностей, властивих парламентаризму й федералізму [9]. По-перше, ще Конституція 1867 року передбачила сильний центральний уряд та відносно слабкі провінційні уряди. По-друге, Хартія прав і свобод тамує політичні чвари. По-третє, „слабкість” парламентаризму врівноважується партійною системою. Одна з особливостей канадської партійної системи полягає в тому, що вона забезпечує формування урядів на тривалій термін діяльності. По-четверте, близькість США завжди була прихованою силою, що позначалась на подіях в Канаді. Централізація економічної політики відбувалась під впливом Угоди про вільну торгівлю [10].

В. Спиридонова зазначає, що сучасні західні дослідники розрізняють сильну і слабку державу на основі двох взаємопов’язаних критеріїв: міри її внутрішньої структурованості та міри її автономії відносно середовища, перш за все – громадянського суспільства. За цими критеріями США, наприклад, вважається слабкою державою, а Франція розглядається як певний еталон сильної держави. Ознаками слабкої держави називають також фрагментацію та дисперсію влади й авторитету. В США внутрішня структура держави відзначається великою децентралізацією, пов’язаною з федералізмом [11].

Леслі А. Пал пропонує розглядати проблему сили і слабкості „державної традиції” крізь призму особливостей взаємодії учасників політичного процесу. Він вважає: якщо влада і держава слабкі, то можна сподіватися, що держава та її органи у всіх політичних секторах будуть „лише реагувати” на події, їх вплив буде слабким. Це може означати переважання суспільства в політичному процесі. Зацікавлені асоціації матимуть вирішальний вплив на формування політики. Якщо ж держава міцна, то вона може домінувати над інтересами суспільства [12].

Коулмен і Скогстад, оцінюючи взаємовідносини держави і суспільства, використовують змінні величини, якими є ступінь самостійності та концентрація влади серед державних агентств і ступінь концентрації або координації інтересів суспільства. Вчені виділяють кілька видів політичних мереж. Перша – плюралістична. Особливістю її є слабкість держави і зацікавлених асоціацій. У випадку плюралізму тисків державне агентство зберігає певну самостійність, але опиняється перед низкою некоординованих груп, що вимагають уваги до себе. Якщо сама державна влада розсосереджена, то це може породити мережу плюралізму клієнтів. Державні агентства тоді потрапляють у залежність від зацікавлених асоціацій через брак інформації, необхідної для безпосередньої участі в політичному процесі. Корпоративні мережі охоплюють відносно сильних

державних учасників і кілька сильних організацій, що репрезентують протилежні сторони політичного сектора. Державні агентства та організації працюють спільно над вирішенням політичної проблеми. Узгоджені мережі виникають тоді, коли сильне державне агентство має справу, в основному, з однією зацікавленою асоціацією. У цьому випадку досягається максимум сили на обох сторонах. Керовані державою мережі – це ті, в яких асоціаційна система слабка, а державне агентство відносно сильне і послідовне у своїх діях. У таких випадках держава може домінувати в політичному секторі без особливих заперечень і без потреби спиратися на асоціації [13].

Леслі А. Пал називає цю класифікацію мереж експериментальною, бо політичні процеси не можна пояснити одними лише структурними чинниками. У деяких сферах, пише він, державна політика розробляється у вузьких колах державних агентств і зацікавлених учасників. В інших маємо суміш слабких, непостійних учасників політичного процесу. А ще в інших обидві сторони – і держава й асоціації – неспроможні впливати на хід справ [14].

Незважаючи на це, згадані критерії можна використати для визначення сили чи слабкості української держави та громадських асоціацій у різних сферах. Але чи досить їх для визначення того, яка держава є слабкою, а яка сильною?

Нашу державу не можна віднести до сильної, бо вона залежить від розвинених країн світу, світових фінансових організацій, які впливають на соціальну політику України, вимагаючи скорочення соціальних програм. З іншого боку, українська держава значно більше, ніж розвинені демократії, незалежна від громадянського суспільства, оскільки воно ще не розвинене. З державою взаємодіють здебільш корпорації. І саме вони суттєво впливають на державну політику.

Формальна структурованість України подібна до структурованості французької держави. До певної міри французька модель політичної системи була використана українськими реформаторами. Тобто можна зробити висновок, що в деяких сферах наша держава виступає, як сильний актор політичного процесу, а в інших – як слабкий.

Це стосується й інших країн. Хоча, скажімо, американська держава залежить від громадянського суспільства, але за можливостями мобілізації населення, ідеологічного впливу на суспільство США не можна назвати слабкими. США часом вдається це робити не гірше, ніж колись СРСР (наприклад, під час підготовки до війни в Іраку американській адміністрації вдалося заручитися підтримкою більшості американців).

Показником сильної держави є її здатність зберігати політичну стабільність в умовах модернізації. В. Спиридонова пише, що проблема збереження структурних характеристик влади, в тому числі й структури сильної держави, для успішної модернізації суспільства – центральна

проблема сучасних європейських досліджень [15].

Модернізація, як свідчить досвід багатьох країн, може призвести до порушення політичної стабільності. С. Хантінгтон говорить, що коли темпи політичної модернізації занадто високі, розширення політичної участі випереджає темпи політичної інституціоналізації, то це може призвести до порушення політичної стабільності і навіть до її деградації. На його думку, в цих умовах для запобігання хаосу потрібна сильна авторитарна влада, яка б послідовно впроваджувала реформи, створила коаліцію реформаторських сил, враховувала фактор часу.

С. Хантінгтон, вивчаючи наслідки змін традиційних інститутів у процесі модернізації, дійшов висновку, що їх руйнування, як правило, спричиняє дестабілізацію політичних відносин, зростання соціальних конфліктів, створення, в деяких випадках, авторитарного режиму військового характеру. Тому він вважав, що потрібна, перш за все, стабілізація розвитку, а це можливо при сильній авторитарній державній владі. Політичний розвиток означає інституціоналізацію політичних організацій і процедур та їх стабільність. Політична модернізація, на думку С. Хантінгтона, означає, перш за все, послідовне, поетапне проведення реформ. Говорячи про авторитарну владу, вчений наголошує, що саме вона є коаліцією реформаторських сил, яка характеризується компетентністю політичного керівництва.

Як існує багато різновидів демократії, так існує і багато різновидів авторитаризму. Очевидно, в умовах модернізації справді необхідна авторитарна влада, але особливого типу – „помірно авторитарна”, „авторитарно-ліберальна”. Її мета – підготувати перехід до відкритого суспільства, яке може уникати політичних та соціальних конфліктів, регулювати їх, адаптуватись до змін середовища, взаємодіяти з громадянськими інституціями. Під „ліберальним авторитаризмом” треба розуміти відповідальну владу, спроможну приймати рішення, яка має план розвитку суспільства і здійснює його на користь народу. При цьому держава визначає і надає права і свободи, міру їх гарантованості, може деякі з них скасовувати, якщо вважатиме це за необхідне. Наприклад, для збереження стабільності й соціального миру.

В усіх країнах, які належать до розвинених демократій, спостерігається певний елемент авторитаризму. Вважається, що гармонійне поєднання демократії з авторитаризмом – норма. При демократії політична еліта, професійні політики наділені правом приймати рішення, водночас вони відповідальні перед народом. В теоріях еліти такий устрій називають демократичним елітизмом, а еліту – елітою заслуг. Вона складається з компетентних професіоналів, що виражають інтереси народу, який їм довіряє. (В нашому суспільстві відчувається дефіцит політиків-патріотів, що впливає на характер модернізації країни та її наслідки).

А. Мельвіль пише, що існує цілий спектр різних політичних систем і

режимів, які можна розмістити в континуумі між полюсами “демократія” і “авторитаризм”. На його думку, важливо розрізняти дві фази в логіці демократичного транзиту: 1) фазу транзиту як такого; 2) фазу консолідації [16].

Авторитарно-ліберальний режим має привести до консолідованої демократії. Консолідовану демократію пов’язують із згодою всіх чи основних суб’єктів політики дотримуватися демократичних норм і принципів (Р. Гюнтер, Дж. Хіглі) [17]. Х. Лінц пише, що про консолідовану демократію доцільно говорити тоді, коли основні учасники політичного процесу (партії, групи, інститути, сили) переконані, що владу можна завоювати лише демократичним шляхом [18]. С. Хантінгтон пов’язував таку демократію з неможливістю авторитарного реваншу [19].

Дж. Придхам вважає, що кінцева мета в процесі консолідації досягається тоді, коли демократія глибоко укорінилась в країні і зміцнилась завдяки еволюції політичної культури, яка може бути названа демократизацією цінностей. Відданість принципам демократії демонструється як з боку еліти, так і з боку всього населення [20].

В Україні не склалося коаліції сил з чітким планом реформування суспільства. Натомість, як пише В. Тарасенко, наше суспільство, ставши на авантюрний шлях історичної творчості і вдавшись до копіювання чужих зразків, створило в собі самому соціально невизначену реальність, від якої само й потерпає. Перетворення пішли на користь фінансово-промисловим і регіональним кланам [21].

В Україні побоювання декого про випереджаюче зростання політичної активності не справилися. Навпаки, відбувається політична деградація. Одним з її проявів є корупція у всіх структурах влади, що, в свою чергу, призводить до деградації суспільства, зниження довіри не лише до влади, але й до найближчого оточення. В цих умовах не виключена можливість встановлення авторитарного режиму (але не такого, про який пише С. Хантінгтон) не лише тому, що не маємо громадянського суспільства, але й через привабливість авторитаризму для частини населення, в уявленнях якої він асоціюється з порядком.

У середовищі української еліти існують впливові угруповання, які борються між собою за владу та ресурси. А народ „безмолствує” – він байдужий до цієї боротьби. В таких умовах неможливе формування суспільного договору, який би не допустив встановлення радикально авторитарного режиму.

В авторитарних державах радянського типу проголошувалась демократія, але вона розумілась як засіб досягнення народного блага, а не як здійснення волі народу. В них був дуже виражений директивний елемент влади – нав’язування волі, наказ, примус.

Проте слід визнати, що сила авторитарної держави була не лише в тому, що вона вдавалась до насильства, репресій.

Слід розрізняти поняття „сила” і „наси́льство”. Існує точка зору, що будь-яке наси́льство є псевдовладою. Той, хто використовує наси́льство, фактично визнає, що не в змозі ні самостійно здійснювати управління, ні добиватися мети в умовах співробітництва з іншими. Треба пам’ятати й те, що саме суспільство надає право державі використовувати наси́льство в тому випадку, коли існує загроза його безпеці. Наси́льство є ефективним засобом досягнення певних цілей в короткотерміновій перспективі. Але воно неефективне як засіб збереження влади протягом тривалого часу. Будь-яка держава має монополієне право використовувати наси́льство, і це зовсім не означає її безсилля. За умови, що це право є легітимним.

Сила державної влади саме в легітимності. Це переконливо довів М. Вебер. Авторитарні держави досягають легітимності, використовуючи різні методи. Вони мають єдину ідеологію, спроможні здійснювати політичну соціалізацію населення, формувати громадянську свідомість, створювати міфи, стереотипи тощо. Легітимність забезпечує політичну стабільність.

Особиста позиція людини з безліччю різних інтересів формується під впливом багатьох факторів – релігійних, моральних, емоціональних, економічних. В СРСР протягом життя всього кількох поколінь сформувалась певна колективна свідомість як сприйняття спільних цінностей. Зруйнування її стало однією з причин системної кризи суспільства. Антагоністи СРСР в холодній війні добре розуміли значення цієї колективної свідомості. Тому велись не тільки перегони озброєнь, які повинні були економічно ослабити Радянський Союз, але й ідеологічна війна, котра покликана була зруйнувати існуючі уявлення, стереотипи, міфи. Все це разом мало ослабити державу.

Сполученим Штатам також за досить короткий час вдалося сформувати ціннісний консенсус – сприйняття соціальної нерівності. Особливості політичної культури США є предметом уважного дослідження вчених. Дехто пов’язує швидке формування ціннісного консенсусу з діяльністю лідерів-харизматиків, які відіграли важливу роль в інтеграції суспільства, вплинули на формування спільної ідентифікації. В роки Другої світової війни американці німецького походження воювали проти гітлерівської Німеччини.

Здатність формувати єдину ідентичність, патріотизм, гордість за власну державу, використовувати такі форми колективної свідомості, як право, релігія, мораль для збереження стабільності, слід також зарахувати до критеріїв сильної держави. Н. Макіавеллі, наприклад, вважав, що якби релігії не було, то її слід було б вигадати – без неї політичній еліті важко управляти народом. Релігія включає базові цінності і норми, відносно яких в суспільстві існує згода. Норми санкціонують певну поведінку людей та контролюють її.

Не тільки релігія, але й соціальні утопії, месіанські теорії передбачають

віру. Людина схильна вірити в краще, що й використовує влада в релігії, в політичних міфах. Основне завдання влади – сформувати ціннісний консенсус, визначити способи його досягнення. США вдалося сформувати такий консенсус в умовах політичного плюралізму, секуляризації.

Колективна свідомість, ціннісний консенсус сприяють інтеграції суспільства. Ця інтеграція є також ознакою сильної держави. Але, як вважають Ю. Фрідріхс та Я. Ягодзинський, інтеграція, яка виникає внаслідок переносу витрат на державу, має формальний характер: держава не породжує зв'язків індивідів один з одним. Довіра до державних інститутів залежить від сприйнятої здатності до досягнення результату [22]. На думку цих вчених, нині немає не тільки точного визначення різних понять інтеграції, але й, перш за все, моделі дій, які пов'язують інтеграцію зі стабільністю та функціонуванням систем [23]. Ю. Фрідріхс і Я. Ягодзинський розглядають три рівні інтеграції: мікро-, мезо- і мегарівень. Хоча погоджуються, що це спрощений підхід – в сучасних суспільствах належить виділяти багато мезорівнів, і, крім того, існує немало й наднаціональних рівнів – аж до рівня світового суспільства [24].

На кожному рівні є свої критерії інтеграції. На макрорівні (суспільство) показниками інтеграції та дезінтеграції є громадянські війни, політичні конфлікти з використанням насильства, революції, договірна політична участь, недоговірна політична участь, договірна аполітична участь, кількість і впливовість екстремістських партій, розщепленість партійної системи, самогубства, злочинність, розлучення, рівний розподіл доходів, національна ідентифікація, національна гордість, патріотизм, багаторазове членство у спілках, волонтерство, готовність до витрат, квота на імміграцію тощо. На мезорівні (об'єднання, громади, профспілки, спілки роботодавців тощо) показниками інтеграції є місцева ідентичність, членство, волонтерство, готовність до витрат і т. п. На мікрорівні (індивіди та малі групи) – кількість друзів чи тих, з ким людина контактує постійно, допомога і підтримка, кількість дітей, група ідентифікації, переселення тощо [25].

В Україні хоча й немає політичних конфліктів з використанням насильства, але є багато інших ознак дезінтеграції – зростання кількості розлучень, самогубств, крайній політичний плюралізм, тобто існування двохсторонньої опозиції владі тощо.

З часів Е. Дюркгейма вчені прагнуть відповісти на запитання, за яких умов для інтеграції корисні відмінності і протилежності. Німецький соціолог Зіммель вважав, що чим більше відмінностей, тим більше інтеграції. Л. Козер вивчав інтегруючий вплив конфлікту. Звичайно, не всі конфлікти сприяють соціальній інтеграції. Нині досліджується можливість інтеграції в умовах політичного плюралізму, тобто в умовах визнання права іншого існувати в широкому політичному просторі, мати власні політичні інтереси.

Спроможність формувати солідаристську культуру також можна віднести до ознак сильної держави. Є. Трубецької солідарність називав законом обов'язкового, що в більшій чи меншій мірі визнається скрізь, де існує людське суспільство [26]. Поняття „солідарність” споріднене з поняттям „братерство”. Солідарність часто розглядається як взаємний обов'язок. М. Шлай і Й. Вагнер у праці „Свобода, справедливість, солідарність: основні цінності і практична політика” (1976 р.) зазначають, що природна єдність, з якої випливають взаємні обов'язки, існує лише в дружбі, сім'ї, малих соціальних групах. Щоб виникла солідарність в державі, потрібно створити економічні, соціальні та суспільні умови, які б стимулювали єднання людей [27].

Раціональна солідарність виникає з визнання спільних інтересів, спільного бажання змінити ситуацію. Хоча чіткої межі між різними формами солідарності немає. Загальною ознакою всіх форм солідарності є добровільність. Держава не може примусити бути солідарними, а ось вплинути на формування почуття солідарності може. Вона сама демонструє солідарність, надаючи допомогу тим, хто її потребує. Соціальна держава створює певні організаційні форми підтримки малозабезпечених, малозахисених соціальних груп та сприяє різним недержавним організаціям, які допомагають їй вирішувати такі проблеми.

Е. Дюркгейм вважав, що об'єктивним показником соціальної солідарності є право, оскільки воно сприяє організації суспільства, будучи найбільш усталеним. Він розглядав два види солідарності: механічну і органічну. Перша існує в суспільстві, в якому життя кожного індивіда повністю контролюється. І не тільки поведінка, а й вірування, переконання.

Розвиток розподілу праці, диференціація суспільства змінюють характер суспільних зв'язків. Виникає органічна солідарність, яка базується на розумінні індивідами своєї взаємозалежності. Сильною є держава, в якій солідарність стає суспільним принципом. „Сенс політики солідаризму, – пише О. Неель-Бройнінг, – такий: будь-який індивід, будь-яка частина цілого відповідає за долю соціуму, за долю цілого; індивіди, частина цілого, соціуму об'єднані взаємною відповідальністю. Водночас ціле, великі чи малі співтовариства несуть відповідальність за долю індивідів, „частин”. Цю двобічну відповідальність і взаємозв'язок, що є наслідком спільної долі, ми називаємо „спільною участю”. „Відповідальне суспільство” – це солідаризм” [28].

Наша держава протягом тривалого часу жила в умовах кризи. Одним із її проявів стала криза ідентичності. Саме вона призводить до маргінальності та зменшення солідарності.

Сильна держава сприяє національному самовизначенню, справедливому розподілу ресурсів, що є умовою забезпечення авторитетності влади. М. Ільїн та А. Мельвіль наводять три точки зору на авторитет. Згідно з першою, авторитет є формою здійснення влади поряд

із непрямим впливом, примусовим контролем, насильством тощо. Згідно з другою, авторитет зводиться до керівництва, яке визнається підвладними, до здатності спрямовувати дії та думки інших політичних суб'єктів, не використовуючи при цьому примусу та насилля. Згідно з третьою точкою зору, авторитет розглядається як одне із джерел влади [29]. Дослідники пишуть, що авторитет є здатністю політичних керівників виявляти, концентрувати і посилювати найважливіші моменти спільної згоди [30].

Дж. Кенджемі розглядає особливості влади-повноважень і влади-авторитету. Влада-повноваження припускає законне право спонукати, примушувати інших робити те, що сама вважає важливим. Вона має право карати або заохочувати індивідів, намагаючись досягти поставлених цілей. Ключове поняття тут — „законне право”. Воно надається офіційно. Але влада-повноваження може бути не тільки законно отримана, а й привласнена. Основна різниця між владою-повноваженням та владою-авторитетом полягає в способі, яким вони досягаються. Влада-авторитет — це здатність спонукати, переконувати для досягнення особливих цілей, здатність впливати на інших і мотивувати їх. Вона не може бути привласнена, захоплена.

Влада-авторитет бажаніша, ніж влада-повноваження. Конструктивний авторитет ґрунтується переважно на повазі. Хто заслужив повагу, той одержує і авторитет. Але влада-авторитет досить швидко може виявитися втраченою. Іноді одна-єдина невдала дія руйнує її. Свідомий обман, особливо якщо він впливає на добробут, сім'ю; безвідповідальні дії; скандали; антигромадські дії, жорстока поведінка — все це руйнує владу авторитету.

Коли зменшується авторитет, залишається тільки сила. В цій ситуації влада застосовує покарання та погрози. Часте використання законного права застосовувати силу є небезпечним.

Основними умовами створення влади-авторитету є такі: влада здатна до самоаналізу; має певні спільні цілі і цінності; представники влади толерантні, можуть досягати консенсусу; існує визначеність стратегічних цілей розвитку, основних правил гри, усвідомлення наслідків поведінки; влада має сильне прагнення до досягнення мети. Вона також має бути реалістичною, бачити можливості вирішення проблем. Послідовна поведінка влади викликає довіру [31].

Отже, держава, щоб бути сильною, має визначити зовнішньополітичну стратегію, вміти захищати не лише політичний, економічний, а й соціокультурний суверенітет; повинна розглядати альтернативні варіанти вирішення суспільних проблем, легітимізувати їх, здійснювати зворотний зв'язок, контролювати реалізацію рішень. Важливо, щоб держава могла інтегрувати суспільство, визначала колективні цілі, сприяла формуванню ціннісного консенсусу. Визначення шляхів формування сильної

української держави є сьогодні першочерговим завданням.

Література:

1. **Спиридонова В. И.** Слабое и сильное государство как две исторические модели модернизации в современных условиях //Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки .-2001- №4.- С.95.
2. **Лебедева М.** Современные технологии и политическое развитие мира //Международная жизнь.- 2001.- № 2.- С. 52.
3. **Панарин А. С.** Глобальное политическое прогнозирование. – М. Алгоритм, 2002. – С. 98.
4. Там само. – С. 99.
5. **Аверин Ю. П.** Циклы государственной организации России: из прошлого в будущее //Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. - 2000.-№1.- С. 12.
6. Там само. – С. 13-14.
7. Там само. – С. 13.
8. **Леслі А. Пал.** Аналіз державної політики. – К. Основи, 1999.-С. 161-162.
9. Там само. – С. 162.
10. Там само. – С. 162-164.
11. **Спиридонова В. И.** Слабое и сильное государство как две исторические модели модернизации в современных условиях. - С. 100-101.
12. **Леслі А. Пал.** Аналіз державної політики. – С. 167-168.
13. Там само. – С. 168.
14. Там само. – С. 170-171.
15. **Спиридонова В. И.** Цит. праця. – С. 95.
16. **Мельвиль А. Ю.** Внешние и внутренние факторы демократических транзитов.- М.,1999. – С. 33.
17. Elites and Democratic Consodation in Latin America and Southern Europe. – Now York, 1992.
18. World Politics, 1994. Vol. 1947, №1. –С. 145.
19. **Huntington S.** The Third Wave. Democstatization in the Late Twentieth Century. Norman – London, 1993.
20. Transitions to Democracy: Comparative Perspectives from Southern Europe, Latin America and Eastern Europe.- Aldershot, 1995.
21. **Тарасенко В. І.** Інноваційна трансформація в Україні та її результати і наслідки //Українське суспільство на порозі третього тисячоліття /Під ред. М. О. Шульги. – К.: Ін-т соціології АН України, 1999. – С. 67.
22. Див. Проблемы социальной интеграции. -РЖ Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Социология. Серия 11. – 2003.-№ 3. - С. 27.

23. Див. там же. – С. 23.
24. Там само. – С. 24.
25. Там само. – С. 24-25.
26. **Трубецкой Е. Н.** Энциклопедия права. – Санкт-Петербург: “Лань”, 1998. – С. 52.
27. **M. Schlei, J. Wahner.** Freiheit Qerechtigkeit, Solidaritat: Grundwerte und Praktische Politik. – Bonn: Bad Godesbery: Neue Gesellsc haft, 1976. – XVI, 165.
28. **Neel-Breuning O. von.** Grundsatzliches zur Politik, – Munchen, wien, 1975. 1195. Olzog – Studienbuch.
29. **Ильин М. В., Мельвиль А. Ю.** Власть // Психология и психоанализ власти. Хрестоматия в 2-х томах. – Т. 1. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ», 1999. – С. 68.
30. Там само. – С. 70.
31. Див. **Кенджеми Дж.** Использование лидером власти личного авторитета или власти законных полномочий // Психология и психоанализ власти. Хрестоматия в 2-х томах. – Т. 2. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ», 1999. – С. 155-166.